

RAZBOJNIK GUZAJ

Kdo ne pozna slavnega Robina Hooda? Izobčenca iz angleške plemiške elite, ki je jemal bogatim in dajal dobrim? Skrivnostnega moža, prebivajočega v temnih prostranstvih Sherwoodskega gozda? Kdo pa pozna slovenskega, natančneje kozjanskega Robina Hooda? Guzaja? Razbojnika Guzaja? No, če o njem nič ne veste, boste o njem več izvedeli v spodnjih vrsticah. Ne sicer zelo podrobno, ker vem, da tega ne bi brali, ne dvomim pa, da bodo koga njegova spodaj predstavljena junaštva in vragolije pripeljale do knjig, kjer je o njem napisanega veliko.

OBSOJEN PO KRIVEM

Če o obstoju resničnega Robina Hooda lahko še vedno dvomimo, pa ne moremo dvomiti o resničnem Guzaju – Francu Guzaju, ki je bil rojen pri Sv. Primožu v Šentjurju. Kot edinec je moral v vojsko, kjer si je pridobil znanje orožnika in nekaj časa je služboval v Bosni in Hercegovini. Zaradi domotožja se je odločil službo zapustiti, vrnil se je v rodni Šentjur in tam iskal delo. Zaposlil se je kot pomožni delavec na Dobrni, na večji kmetiji, ki je imela tudi gostilno. Tam je delal nekaj časa, nato pa je opazil, da je gospodarici Klančarici preveč pri srcu, s čimer pa ni bil zadovoljen, in sklenil je oditi. Za odhod je imel pripravljen kovček s svojimi oblačili, med katera mu je lastnica gostilne podtaknila posrebrnen pribor in tri tisoč goldinarjev, vse to pa prijavila orožnikom kot tatvino. Guzaj je bil obsojen na sedemletno zaporno kazen, a še pred tem si je prisegel, da se bo Klančarici maščeval. Iz zapore je kmalu pobegnil v Košnico (kraj blizu Gorice pri Slivnici in Prevorja), kjer je imel prijatelja gostilničarja Drobneto, ki ga je rad sprejel.

GUZAJ PIJE Z OROŽNIKI

Po tej obsodbi po krivem pa se je začelo Guzajevo pustolovstvo, ko je začel jemati pravico v svoje roke. Zbral je sodelavce, s katerimi je začel pleniti vse, kar mu je bilo dosegljivo. Tatvine in ropi so se vrstili po vsej Štajerski in tudi na Hrvaškem. Guzajeve tarče so bili gradovi, sejmi in župnišča. S prebrisanimi ukanami je olajšal marsikaterega graščaka in župnika, pa tudi trgovci niso bili nobena izjema. Orožniki so ga lovili od Krškega pa vse do Dunaja, vendar se jim je spretno izmikal.

Zgodba govori, da se je Guzaj enkrat najavil, da bo takrat pa takrat ob 16. uri v gostilni Štatvin v Celju, in če ga žandarji želijo videti, naj bodo tam. Žandarji mu sicer niso povsem verjeli, a za vsak slučaj ... Guzaj pa se je tisti dan ponudil za botra nekim znancem iz Zagrada, s katerimi je po končanem obredu prišel v taisto gostilno, kjer so že čakali žandarji z očmi na pecljih, da se jim ne bi Guzaj, morebiti preoblečen v žensko, ja, tudi takšen je bil, ne izmuznil. Vesela družina novokrščenca je pila v gostilni in veseli boter je nazdravljaval vsem – tudi orožnika je povabil, naj si pogasita žejo na čast novokrščencu. Malce sta se branila, ker sta se bala, da bi jima Guzaj ravno takrat ušel, a sta podlegla – ne le enemu glažu, dvema, saj je bil ta boter prav prijeten sogovornik. Dete je postalo sitno, zato se je družina odpravila domov, žandarja sta jim še salutirala, ura pa je odbila štiri. Ko pa je natarica pospravljala kozarce z mize, je pod njimi našla listek z Guzajevim podpisom in besedami: »Sem držal besedo ali ne? Želim vam dobro zabavo in vas prav lepo pozdravljam!«

KAKO IN ZAKAJ JE GUZAJ ŽENSKO PODKOVAL

Guzaja so se bale predvsem ženske, ki so rekle marsikatero pikro na njegov račun. Po izročilu naj bi se ta zgodba zgodila kar na več mestih, na primer na Pilštajnu, v Podčetrtku, Šmarju, Pristavi ali Rogatcu (pa še bi se našel kakšen kraj, odvisno od tega, od kod je pripovedovalec zgodbe o njem), kar priča, da ima ljudska domišljija široka krila. Ko je stari ženici enkrat dal za prašiča in je ona to veselo razlagala družini, češ kaj lepega ji je Guzaj naredil, se je obnjo obregnila druga ženska, ki je govorila čezenj, kolikor je mogla. Za drugo mizo je sedel spet zamaskirani Guzaj, ki je njeno govorjenje z njej všečnim tonom le še podpihoval. Ona pa je dodajala, kaj vse bi naredila z njim, če bi ga dobila v roke: zadavila bi ga, obesila, tega nemarjeka, falota, nepridiprava, ki menda spi s poročenimi ženskami ... Guzaj je s svojim strinjanjem o tem, kar je dekle govorilo o njem, naredil velik vtis nanjo. Kar malce zagledala se je vanj in zato tudi z lahkoto pristala na njegovo prošnjo, da mu kupi žeblje, ker mu jih je zmanjkalo pri polaganju poda, in mu jih prinese do pol pota do Buč, kraja, za katerega se je izdajal, da tam živi. Potem je odšel, dekle pa je seveda vsa nastrpna čakala naslednjega dne. A ... Naslednji dan je res napočil, tudi z Guzajem sta se dobila, a Guzaj ni bil več tako prijeten in prijazen. Ostro jo je vprašal, kaj vse bi naredila z Guzajem, če bi ga videla, dekle je še vse ponovila, potem pa se ji je razkril. Dekle je onemelo, a bilo je prepozno. Žebliji so bili kupljeni, njene pete pa prav pripravne, da se jih ti žebliji dotaknejo. Kaj dotaknejo. Guzaj jih je tej ženski nabil po tri v vsak podplat. In gotovo si je do konca svojega življenja zapolnila, da je govorila čezenj.

GUZAJEVO MAŠČEVANJE KLANČARICI

Guzaj je z vsakim, ki se mu je postavil po robu, obračunal do smrti. Guzaj ni poznal milosti. Tako je prišel čas tudi za Klančarico – tisto, ki jo je Guzaj v njenem poželenju zavrnil in se mu je maščevala s krivo obsodbo. Guzaj je izvedel, da se bo Klančarica gibala po »njegovem ozemlju«, zanimala se je namreč za nakup zemlje v Podčetrtku – blizu toplic –, da bi odprla gostilno. Ni kaj, bila je podjetna. Klančarica v Podčetrtku sicer nič ni opravila, ker je premalo ponujala, je pa več opravil Guzaj, ki jo je zasačil v temačnih gozdovih pod Rudnico. Pravzaprav so njo in njeno spremstvo zasačili Guzajevi pajdaši, njo so pognali iz koloslja, ostalo družčino pa pognali naprej. Klančarico so gnali visoko v hrib, v temne, skoraj neprehodne kotičke Rudnice, kjer jo je že čakal Guzaj. Klančarici je kmalu postalo jasno, kdo je njen krvnik. Priznala je, da ni ravnala prav, Guzaju je ponujala odkupnino, a še slišati ni hotel zanjo, morda bi ji odpustil, če bi se pošteno pokesala, a ker je bil njen prvi pomislek, da se lahko reši z denarjem, je Guzaj sklenil narediti, kar se je namenil ... Privezal jo je ob bukev in odšel. Klančarica je medlela, kričala, a nikogar priklicala.

Čez nekaj let naj bi drvarji ob bukvi našli okostje, preperete vrvi in denar. Tako se je Guzaj maščeval Klančarici.

KAKO JE GUZAJ KONČAL SVOJE ŽIVLJENJE

Njegovo neslavno delo se je končalo v Košnici leta 1880. Bil je pri prijatelju Drobnetu, sicer pa z mislimi že v Ameriki, kamor se je namenil odpraviti s svojo izvoljenko Barbiko. Za njim se je po nekaterih udarnih ropih župnika, brežiškega glavarja in še nekaterih pomembnih ljudi začela gonja, tistemu, ki bi Guzaja morebiti dobil, pa nagrado 300 goldinarjev. Orožniki so bili postavljeni vse od Slivnice do Glažute, Prevorja, Žegra, Šentvida pri Planini in Dobja. Obroč je bil sklenjen. Orožnika Grizold in Stres sta se zanimala za Guzaja pri trgovcu Vrečku, ki ga je Guzaj napadel nazadnje, in ta jima je povedal, da se skriva pri Drobnetu v Košnici. Ponudil jima je, da gre tja pogledat njegov sin, ki bi bil vsekakor manj opazen kot ona dva. Strinjali so se in Tinček je res prišel z novico, da pod hruško pred hišo sedijo trije ljudje in kartajo. To je bil signal za orožnika, pritihotapila sta se h gostilni, nekdo ju je sicer opazil, zaklical zbrani družbi pod hruško, a bilo je prepozno. Dva sta zbežala v gozd, tretji pa v klet. Dolgo se je branil, celo ustrelil skozi špranjo, poskušal izdolbsti nekaj kamnov iz kleti in se splaziti skozi luknjo, a sta ga orožnika imela pod nadzorom. Ni ju mogel premotiti niti z zavojčkom, ki ga je vrgel pred njiju, niti s strelom skozi špranjo. Odločil se je, da gre na vse ali nič. Odprl je vrata in začel streljati, a jih je najbolj pri tem skupil sam. Zaklical je le še: »Zdaj – sem jo skupil! Prekleti psi!« Tako se je končala ta nenavadna usoda »kozjanskega Robina Hooda«. Pokopali so ga na neposvečeni zemlji na prevorskem pokopališču. Pogreba se ni nihče udeležil razen grobarja in nekaj delavcev. Si niso upali, saj bi bili takoj obsojeni sodelovanja z njim. Veliko obiskovalcev njegovega groba sicer ni bilo, bolj so se ga ljudje spominjali v besedi, a na grobu je bil vedno kakšen svež cvet. Ljudje so ugotovili, da ga prinaša njegova Barbka z njegovim sinom Francekom. Ljudem se je kar smilila, navsezadnje sta se imela rada ...

KAKO JE GUZAJ ZBIRAL MAČKE

Še ena zabavna zgodba je, kako jo je Guzaj zagodel podsredškim »babnicam«, ki so se ga enkrat lotile, ker je nekaj mimogrede znil, češ ženske ničvrednice. To je bilo namenjeno sicer še vedno Klančarici, ko se je spomnil nanjo, a ga niso nič vprašale, komu je bilo to namenjeno. Lotile so se ga s pestmi in cekri in še dobro, da sta mimo prišla orožnika, ki sta ženske razgnala. Guzaj jima je spet dal za pijačo in hrano – gotovo jima ne bi tako teknila, če bi vedela, kdo ju je častil.

No, Guzaj se je sklenil maščevati tem nasilnim podsredškim ženskam. Kot Lahsenbergar je dal županu oglas, da zbira mačke in da bo zanje plačal 1 goldinar. Naivni župan je dal ta oglas ven in pohlepni Podsredčani, predvsem Podsredčanke, so začele nositi mačke na kup in si že mele roke, kako bodo zaslužile. Gospod Lahsenbergar je prišel, govoril je tako na pol slovensko, ženske držal v napetosti, tako da jih je popisoval, enemu ponižnemu Nejčku celo dal goldinar, potem pa se z vozom odpeljal iz Podsrede, v gostilni z vsemi mačkami in jeznimi ženskimi pa pustil listek: »Vse srborite podsredške ženske, ki ste me oni dan prebunkale, prav prijazno pozdravljam in se vam zahvaljujem za obilno udeležbo. Če bom le katero dobil kdaj v roke, jo bom podkoval, da se me bo zapomnila! Zdaj smo bot! Guzaj iz Šentjurja!«

Literatura in viri:

Milenko Strašek, Ernst Tiran: Razbojnik Guzaj. Celje: Perfekta, d.o.o., Celje., 1995.
www.sentjur.si

LEGENDE ŽUSEMSKE GROFIJE

Tudi o gradu pod Žusmom kroži veliko legend, ki jih je med drugim zapisal tudi lokalni obujevalec pozabljenih zgodb Danijel Artiček v knjigi Legende grofije žusemske. Nekatere izmed spodnjih so povzete po njegovi knjigi, nekatere pa po zasnovi vodnika podčetrških poti Ivana Šalomana.

Grad Žusem je bil ena izmed številnih utrd na tem koncu Slovenije. Gradovi oz. njihovi sorodniki graščine in dvorci so še v Podčetrtku, Olimju, Podsredi, grad Kunšperk pri Bistrici ob Sotli, na Bizeljskem, v Pišecah, grad Strmol v Rogatcu, Jelšingrad v Šmarju pri Jelšah, seveda pa ne gre izpustiti poglavarja vseh teh stavb – Celjskega gradu grofov Celjskih, ki s svojo suverenostjo in bogastvom niso zaznamovali le lokalne zgodovine, ampak celotno slovensko.

PRAVICA PRVE NOČI

Pa se vrnimo le k Žusemskemu gradu in k Žusemskim grofom. Govori se, da so še vedno dosegljivi pisni viri, kako so se žusemski plemiči znašali nad domačini. V navadi je bilo, da je imel tukajšnji graščak edini pravico poročati podložne mlade pare. Veljalo je, da je morala vsaka nevesta po poroki prespati eno noč v gradu z graščakom. Poleg turške nevarnosti je mladim dekletom tako grozila tudi grofovsko. Nema lokrat se je dogajalo, da so starši svojim otrokom – deklicam iznakaževali obraz ali jih kako drugače pohabili, da bi pohotnim graščakom ne padle v oči, kmečki možje pa so že imeli raje takšne neveste kot tiste z »grehom«.

A kljub temu. Prva noč z nevesto je bila graščakova. Če je bila nevesta v graščakovem ljubezenskem objemu pridna in ubogljiva, jo je drugo jutro spustil skozi glavna grajska vrata. Če pa nevesta ni bila ubogljiva ali je bil grof slabe volje, jo je »vrgel« hlapcem v »dodatno obdelavo«. Ti so jo čez nekaj dni dobesedno vrgli iz gradu skozi »štalska« vrata.

Da bi se mladi pari izognili takšnemu ponižanju, so se večkrat odločali, da se bo več mladih parov poročalo na enkrat in bo s tem imel grof za vsako nevesto manj časa. Toda graščak se je znašel. Zase si je izbral najlepšo nevesto, ostale neveste pa je v ljubezenski objem oddal hlapcem. Od takrat je veljalo, da so se lahko mladoporočenci brez kazni »pomečkali« tik pred poroko, le graščak tega ni smel izvedeti oziroma opaziti. Ob takšnem obnašanju žusemskih plemičev ni čudno, da so njihove gospe drle na Babno Goro in v njeno okolico. Zgodilo se je tudi, da se je ženin, čigar nevesta je bila na »preizkušnji« pri graščaku, maščeval tako, da se je grel v graščakinjinem objemu.

NASTANEK CERKVE SVETE ANE IN IMENA TINSKO

Ljudsko izročilo govori, da so nekoč hoteli tatovi uloviti princeso Ano, ki se je sprehajala po Babni Gori. Ker so se njeni spremljevalci ustrašili tatov in zbežali na grad Žusem, se je princesa Ana skrila v votlino pod cerkvijo sv. Matere božje na Tinski gori. Tam je več dni čakala na rešitev. Plemiči in vojaki z gradu Žusem so jo rešili po večdnevnih pripravah. V zahvalo, da so lahko princeso Ano čudežno rešili živo in zdravo, so plemiči Žusemskega gradu sezidali kapelo sv. Ane. Viri ne poročajo, če je pozneje princesa Ana svojemu možu čudežno rodila moškega potomca. Govori pa se, da je sedanje Tinsko (Tatinsko) s Tinsko goro dobilo ime po dobro organiziranih tatovih, ki so napadali prevoznike, pohodnike in romarje tod okoli.

BABNO VINO

Ljudsko izročilo govori, da je nekoč prišla na Žusemski grad letovat grofica Cecilija iz Gradca – sestra žusemske grofice. Grofica Cecilija ni mogla imeti otrok. V naravi si je želela nabrati moči in zdravja. Tako je nekega dne tudi odšla na trgatve pod spremstvom sestre in zvestega hlapca Štefana. Hlapec Štefan ji je vse podrobno razlagal in ji razkazoval lepote Žusemske grofije. Grofica Cecilija ga je poslušala in tudi veliko poizkušala vino, ki naj bi imelo zdravilno moč. Ob večeru, ko bi se morala vrniti na grad, je bila že tako vinski omotična, da bi bilo prenevarno jezdit v grad, tako je pod skrbništvom hlapca Štefana ostala na Babni Gori. Odšla je spat, a ni mogla zaspati in si je po Štefanu dala prinesiti še tistega dobrega vina. Hlapec Štefan ji je rad ustregel in se v njeni sobi zadržal menda dolgo časa. Vsaj nihče ni videl, kdaj bi se vrnil ...

Naslednje jutro se je grofica zbudila pozno, še vedno je bila malce omotična, a se je sladko smejala svojim sanjam z mislijo, da morda to le niso bile le sanje ... Hitro se je morala vrniti domov in glej naslednje poletje je grofica Cecilija možu v veselje in ponos rodila zdravega sina. Grof je bil vesel, da ji je podeželski zrak tako dobro del, grofica Cecilija pa se je tudi veselila. V naslednjih letih je menda rodila še dva otroka – tudi s pomočjo babnega vina, ki ji ga je dostavljal hlapec Štefan. Ne ve se, ali se je hlapec Štefan z gospo grofico v takih trenutkih osebno srečal, bilo pa je očitno, da babno vino bolj zaleže, če ga v Gradec pripelje Štefan sam ... Grof, ki je bil med tem časom povišan v gospoda barona, je bil seveda vesel svojega bogatega potomstva in ženi ni ugovarjal, ko je želela v zahvalo za zdravilni dar z Babne Gore na mestu nekdanje kapele sezidati novo cerkev sv. Ane – matere sv. Marije, ki velja za zavetnico otrok. Cerkev svete Ane naj bi bila z vsemi častmi blagoslovljena in odprta leta 1707 in še danes se podnevi in ponoči sveti z vrha Babne Gore. A zgodbe še ni konec – ker se je ta čudež z grofico Cecilijo raznesel hitro po okolici, so ženske, ki niso mogle imeti moških potomcev, kar drle na goro okoli cerkve sv. Ane. Zato so to goro poimenovali Babna Gora. In ker je bilo krepkih domačinov premalo za vse zdravljenja potrebne ženske, so si te poiskale pomoč po okoliških grapah in dolinah. Tako sta nastali tudi krajevni imeni za Babno Reko in Babna Brda. Prvo krajevno ime je nastalo po vodi, ki je tekla tod v bližini in v katere tolmunih so se gospe umivale v upanju na njeno zdravilno moč. Drugo krajevno ime pa je nastalo prav tako po brdih, kjer so se gospe skrivale, medtem ko so koristile ljubezenske usluge ustrezno obdarjenih domačinov.

GRAŠČAKOVO VINO

Grof je bil vedno za samo zgago. Tudi ko je postajalo vedno več kmetov svobodnih, so imeli do grofa obveznosti – v obliki desetine od vsakega pridelka. Tudi od vina. Tako se je zgodilo kmetu Mihalu iz Žamerka, da je pripeljal h gospodu grofu desetino svojega kletarskega donosa – po njegovem mnenju najboljšega vina, kar ga je imel, gospoda grofa se je namreč bal in si ni želel pogostih srečanj z njim. A prvič ni šlo skozi. Grof se je razjezil, ker je videl, da je vino kalno, in je dal Mihala preteptati. Mihalu ni šlo v račun, kako bo grofu pripeljal boljše vino, ker je bilo to po njegovem mnenju najboljše. Strah ga je bilo, da bo zopet izgubil svobodo. Cel ubog od udarcev in skrbi je prišel domov, kjer ga je žena potolažila, češ da je vsako vino motno in kalno, če se ga vozi in torej pretrese. In ponudila je rešitev: Mogoče pa grof ni navajen takega vina, temveč slabšega – pa ga naj dobi, bog jima pomagaj. V sod sta nalila slabše vino do tri četrt, potem pa dolila vode, za blagoslov pa je žena dodala še nekaj svoje gorke vodice in reč je bila opravljena.

Mihal je šel h grofu to pot še s slabšim občutkom kot prvič, a ni bilo razloga. Grof je videl, da vino čistejše kot prvič, vino je poskusil, malo pocmokal in ugotovil: »No, to bi pa še kar šlo. Samo premlatiti ga je treba, pa ti pripelje pravega.«

Tako sta Mihal in njegova žena ostala svobodnjaka, svojo skrivnost pa izdala šele na smrtni postelji, ko na Žusemskem gradu ni bilo več graščakov.

ODKRITJE TOPLIC V DOBRINI

Nima le Podčetrtek termalne vode, ampak tudi kraj Dobrina pod Žusmom. Razlika med njima je ta, da je v zadnjih letih v Podčetrtku zrasel z Atomskimi toplicami in kompleksom Olimia »raj na zemlji«, v Dobrini pa je termalna voda še vedno le termalna voda v malem zajetju Dobrinskega potoka, za katerega vedo le redki. Kako pa so to slatino in termalno vodo odkrili? Nekemu grajskemu lovcu je bilo nekoč zelo slabo, vlekli so ga skozi Dobrino na grad, ko se zagledali sredi snega zaplato kopnega in vodo, ki ni bila zmrznjena. Dali so mu jo piti in odleglo mu je. Od takrat naprej so se Žusemski grofje radi hvalili, da imajo tako vodo, ki odpravi želodčne težave. Posebno pogosto so jo pili po mastnih pojedinah in pomagalo je, da jim je črevesje očistila.

Enkrat pa je pozdravila tudi cesarskega pisarja, ki je imel težave s kožo – le s pitjem se ni mogel pozdraviti, zato se je začel s to vodo tudi umivati. In glej – izpuščaji so izginili.

Taki primeri sploh niso redki, ko je ta slatina ljudem pomagala, ne le ljudem, tudi živalim, ki so našle pot k njej kar same, pa če je bilo to njihovim lastnikom všeč ali ne. Ljudje znajo povedati, da so verjetno grajski gospodje, ki so se pozdravili z zdravilno vodo iz Dobrine, v zahvalo posvetili novo cerkev svetemu Valentinu. Baje, da so jo postavili iz čiste ošabnosti, da jim ne bi bilo treba biti pri maši skupaj s tlačansko rajo. In od takrat naprej ima Žusem dve cerkvi, ki se tudi prav lepo svetita na hribčku.